

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Художньо-педагогічний факультет
Кафедра театральної режисури

*Наталія Стихун
Любов Стихун*

Сценічна мова:
*Мистецтво публічного виступу
(від задуму до втілення)*

*Навчально-методичний посібник
для студентів напрямку підготовки
6.020201 „Театральне мистецтво”*

Рівне – 2008

ББК 83.7
С 80
УДК 808..51

Стихун Н.В., Стихун Л.П. Сценічна мова: мистецтво публічного виступу. Навчально-методичний посібник для студентів І курсів напрямку підготовки 6.020201 „Театральне мистецтво”. – Рівне: РДГУ, 2008 – 43 с.

У навчально-методичному посібнику розкривається методика роботи над публіцистикою згідно програмних вимог з предмету “Сценічна мова” для студентів І курсів. На основі аналізу науково-методичних джерел висвітлюються теоретичні основи пізнання жанрів риторики, принципи роботи над ораторським мистецтвом від підготовки виступу до майстерності виконання, показуються невичерпні виховні можливості у роботі над публіцистикою, розвиток професійних здібностей, режисерів, акторів, майстрів слова. Розроблені завдання для самостійної роботи студентів, контрольні питання на засвоєння теми, список рекомендованої літератури, тексти публічних виступів. Посібник розрахований для викладачів та студентів інститутів культури і мистецтв.

Рецензенти: **Сніжний В.А.**, народний артист України, Рівненський обласний академічний український музично-драматичний театр;

Богатирьов В.О., доцент, кандидат педагогічних наук, Рівненський державний гуманітарний університет.

Капітула В.В., провідний методист з театрального жанру Рівненського обласного центру народної творчості.

Відповідальний за випуск: **Богатирьов В.О.**, зав. кафедрою театральної режисури.

Навчально-методичний посібник складено відповідно до навчальної програми курсу „Сценічна мова” для студентів напрямку підготовки 6.020201 „Театральне мистецтво”

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Рівненського державного гуманітарного університету (прокол № 5 від 12.06.2008 р.).

Ухвалений на засіданні кафедри театральної режисури Інституту мистецтв РДГУ (протокол № 10 від 03.06.2008р.)

Вступ

Вища школа є вирішальною ланкою професійного і духовного формування особистості в умовах національного та науково-технічного прогресу, політичного та економічного суверенітету України.

В сучасних умовах від випускників гуманітарних навчальних закладів, інститутів культури і мистецтв, майбутніх режисерів, акторів, педагогів, від їх ідейно-політичного загартування, професійної майстерності, володіння словом значною мірою залежатиме виховання молоді і успішне розв'язання соціальних і суспільних завдань.

Виховання в людях, особливо в молоді високих духовних і моральних якостей, патріотизму, національної самосвідомості не закріпити без високої культури мовлення.

Питання культури мовлення на сьогодні – одне з найгостріших питань не тільки сучасного сценічного мистецтва, але й багатьох професій. Неможливе уявити собі культурну людину без знання мови, без уміння яскраво і точно висловити свою думку, без володіння засобами мовної майстерності.

Кожна людина зацікавлена в тому, щоб уміти правильно і гарно говорити, оскільки це дає можливість встановлювати й підтримувати добрі стосунки з людьми у різних колективах: у сім'ї, у школі, на підприємстві, у бізнесі, у громадських та творчих установах.

Перебудова мислення, гласність, демократизація преси сьогодні ще не залучила належний арсенал мовних засобів, який засвідчував би належну культуру полеміки, культури мислення, а отже і мовлення. У наш час, як і колись, убозтво мови означає убозтво думки „Повага до слова людству необхідна так само, як повага до самої людини” [1.с.6].

Слово – одне з наймогутніших комунікативних ознак людини. І якщо воно сказане цілеспрямовано, своєчасно, щиро і вміло, воно стає дієвим і привабливим. Вивчаючи предмет “Сценічна мова” студенти режисерської і акторської спеціалізації працюють над словом в різних літературно-публіцистичних жанрах (проза, публіцистика, вірш, байка, оповідання та інші) виробляють навички якісної мови (логічної, точної, правильної, виразної, образно-емоційної).

На I курсі за програмними вимогами студентам пропонується робота над публіцистикою. Ця первинна навчальна робота розвиває і удосконалює внутрішню і зовнішню техніку словесної дії.

Публіцистичні тексти підбираються із критичних статей, брошур, газет, журналів, нарисів. Це можуть бути висловлювання театральних

діячів, акторів, режисерів, критиків, письменників про необхідні гострі проблеми сучасного театру, суспільно-політичні явища, змальовуються портрети видатних діячів науки, культури, педагога, політики.

Публіцистика вимагає від виконавця вміння логічно мислити, орієнтуватися у потоці наукової і політичної інформації. Робота над публіцистикою виховує організаторські і педагогічні навички, ораторські вміння переконувати, хвилювати аудиторію живим емоційним словом, привчає до культури спілкування.

У вищих навчальних закладах України впроваджується модульно-рейтингова оцінка знань студентів, підвищуються вимоги до самостійної роботи. Публіцистика у навчальному процесі – це і є перший змістовний модуль у програмі зі сценічної мови на першому курсі.

Мета даної методичної розробки ознайомити студентів творчих спеціалізацій з мистецтвом публічного виступу, запропонувати рекомендації у підготовці тексту виступу і удосконаленні майстерності, допомогти оволодіти мовною культурою промовця, вказати на ті мовні недоліки, які знижують якість, дієву силу ораторського мистецтва.

Мистецтво публічного виступу потрібно всім, хто виступає на нарадах, оглядах, конференціях, мітингах і ін. Добрим промовцем можна стати, якщо до цього прагнути, тобто багато читати (і не тільки сучасні детективні твори, а й тексти різних стилів); уважно слухати живе слово (людей різних соціальних і професійних груп, майстрів художнього слова і сцени, політичних і культурних діячів); працювати зі словниками; стежити за змінами норм (лексичних і правописних, орфоепічних і текстологічних), удосконалювати техніку мови (працювати над дикцією, голосом, диханням) і чути себе (навіть тоді, коли висловлюєш думку в письмовій формі), перевіряти словесні наголоси у тексті. Ось за таких умов можна досягти високого рівня культури мовлення у публіцистичному виступі.

У навчально-методичному посібнику розроблені завдання для самостійної роботи студентів над публіцистикою, контрольні запитання для перевірки засвоєння матеріалу, надаються рекомендовані тексти для підготовки публіцистичних виступів, а також список використаної та рекомендованої літератури.

Розділ I.

Підготовка публічного виступу.

1.1. Історія і жанри риторики.

Риторика (красномовність), або ораторське мистецтво, виникла в стародавній Греції. Як і епос, драма, музика, скульптура й архітектура, вона вважалася мистецтвом, творчістю, її величали навіть „царицею всіх мистецтв”.

У стародавній Греції риторика була вагомою складовою частиною суспільного життя. В творах Гомера справжнім героєм вважався той, хто не тільки виявив мужність, а й умів гарно говорити. Війську Агамемнона, що завоювало Трою, дуже допомагав своїми промовами старий Нестор, хоч він уже й не міг безпосередньо брати участі в битві. Інші герої „Іліади” Гомера виголошували промови так, що вони розкривали характер промовця і справляли неабияке враження витонченою майстерністю викладу думок.

Зі стародавніх часів риторику поділяли на три галузі: судова риторика, риторика політична (публічних виступів), урочиста риторика. Хто в стародавній Греції розпочинав перед судом свій позов, повинен був сам виголосити промову, хоч іноді і давав її написати досвідченим фахівцям, які готували промови для судового розгляду. Ті ж не тільки їх складали, а й розробляли теорію риторики. Велику увагу приділяли вони підбору доказів, удосконаленню фраз з метою посилення їх впливу. Художня риторика як різновид творчості сформувалася на базі практичної риторики. Першу теорію риторики створили в V столітті до нашої ери сицилійські греки в Сіракузах. Найвидатнішим з них був Горгій, який удосконалив теорію ораторського мистецтва і познайомив з нею Афіни. Незвичайний стиль його витончених промов вразив афінян, зробив Горгія ушлюбленим і жаданим учителем. Він зумів перетворити риторику на мистецтво, яке своєю красою та силою впливу зрівнялося з поезією. Школа софістів продовжила розвиток теорії ораторського мистецтва. Діяльність софістів довершив Ізократ. Ізократ заснував першу школу, в якій учні оволодівали риторику й письмом і одержували загальну освіту.

Майстром академічних бесід-діалогів був афінський філософ Сократ (469-399рр. до н.е.), який поширював своє філософське вчення

серед афінської молоді у формі діалогу. Боротьбу між філософією й риторикою розпочав учень Сократа Платон (427-347рр. до н.е.).

Найвидатнішим майстром ораторського мистецтва стародавньої Греції вважається Демосфен 384-322рр.до н.е. Він був представником рабовласницької знаті, захисником демократичного ладу. Під час боротьби проти панування Македонії ораторська трибуна стала ареною ідеологічної і політичної боротьби. Риторика стала його покликанням, зробила вчителем ораторського мистецтва, а пізніше політичним і державним діячем. До нас дійшло понад 60 його промов і листів.

Найважливішим є його політичні промови, особливо три з них, що були наголошені проти Філіпа, македонського царя, який намагався позбавити Афіни самостійності. Демосфен умів майстерно драматизувати свою промову. Він часто вживав риторичні запитання, на які тут же сам відповідав. Наприклад: „Чому я так говорю? Тому що я...” За допомогою категоричних форм він привертав до своєї промови особливу увагу: „Ні, це не так, це рішуче не так!”. Іноді він вишукував запитання: “Хто б міг подумати, що це станеться!” або „А після цього всього ви ще питаєте, чому державні справи в такому занепаді”. Його промови брав за зразок один з відомих римських ораторів – Ціцерон, цінуючи їх силу, а виступам Ціцерона, як відомо притаманне розмаїття виражальних засобів.

У республіканському Римі політичне й судове ораторське мистецтво мало таке ж велике практичне значення, як і в Греції. Урочиста риторика культивувалась у формі похоронних похвальних промов. Ще в II столітті до нашої ери консервативні римляни забороняли грецьким ораторам і філософам з'являтися у Римі. Однак грецький вплив поширився й тут. Перші відомі римські оратори пройшли грецьку школу. Власне, тільки Ціцерон відкриває римську ораторську школу. Він надавав неабиякого значення доброму взірцю, а тому, сам прагнув у своїх творах представити ідеал ораторського мистецтва. За часів Ціцерона в ораторських школах кожен слухач сам обирав тему.

У середньовіччя після занепаду Римської імперії подовжувалося навчання ораторському мистецтву, яке вже відносили до семи так званих вільних мистецтв. Наприкінці XVI століття побачила світ перша чеська риторика Шимона Сушицького.

За нових часів ораторське мистецтво стало засобом політичної боротьби за поліпшення соціального становища трудящих мас. Французька революція висунула видатних політичних ораторів: Ж.П.Марата (1743-1783рр.) і М.Робесп'єра (1758-1794рр.). Ораторське мистецтво породжує багато гарних ораторів-політиків у XX столітті, з'являється багато книг про видатних ораторів та ораторське мистецтво.

1.2. Види публічних виступів.

Г.З. Апресян у своїй книзі „Ораторське мистецтво” розрізняє такі його види:

- 1) громадсько-політичне ораторське мистецтво (наприклад, лекції на громадсько-політичні теми, політичні промови, огляди, виступи на мітингах, агітаційні промови);
- 2) академічне ораторське мистецтво (наукова доповідь);
- 3) судове ораторське мистецтво;
- 4) промови з нагоди громадських урочистостей (ювілейна промова або поздоровлення, тост);
- 5) церковні проповіді.

Зрозуміло, що кожен з перелічених видів має відповідне спрямування. Тому й відрізняються вони один від одного певними особливостями. За основу часто береться давньоримська схема: „Що, для чого, в якій спосіб”. Міркування треба побудувати так, щоб вони були зрозумілими для слухачів. Порівняння, приклади, цифрові дані, посилання на авторитети роблять виклад доступнішим. Для виступу, мета якого полягає в тому, щоб переконати в чомусь слухачів, спрямувати їх на певні дії, зміну поглядів характерним є те, що виступ, як правило, звернений і до розуму, і до почуттів слухачів. Суть справи промовець звичайно викладає на підставі логічних міркувань, впливаючи на емоції та почуття слухачів.

Ще є такі види публіцистичних промов: інформаційний та розважальний. До виступів, мета яких полягає в інформуванні слухачів, належать звіти, доповіді, лекції. Зовсім іншу мету має розважальний виступ. Головна мета популярної веселої лекції, тосту, слова на весіллі або на святкуванні дня народження, ювілею – розважати присутніх. В залежності від характеру спілкування між оратором і аудиторією розрізняють монологічні і діалогічні форми виступів. Монологічний виступ, це така форма мови, коли говорить оратор, а слухачі мовчать. Це – лекції, доповіді, інформація, політична промова, розповіді, огляд подій, ораторська мітингова промова.

Для діалогічної форми виступу характерна така промова, коли слухачі активно вступають в розмову з оратором, запитують, сперечаються. Серед діалогічних форм найбільш розповсюдженими є бесіди і дискусії. Ми пропонуємо студентам брати в роботу над публіцистикою мітингову (ораторську) промову на громадсько-політичні теми, або теми з питань мистецтв, літератури, театру. Ораторська промова – це будь яка промова, безпосередньо звернена до великої аудиторії слухачів.

Робота над публіцистичним виступом складається з двох етапів, єдиних за своїм творчим характером.

Перший етап – ораторський задум, вибір теми виступу, підготовка тексту промови.

Другий етап – це втілення задуму і теми виступу, а саме публічний виступ. Практика показує, що успіх виступу багато в чому залежить від якості підготовчої роботи.

1.3. Визначення теми та збір інформації.

З чого ж починати підготовку до виступу.

Перш за все – це вибір теми. Тема виступу може бути задана вимогами часу: важливими подіями країни і міжнародного життя; виховними і виробничими завданнями; проблемами політичного, морального, естетичного, духовного виховання народу; виховання почуття патріотизму, любові до Батьківщини; національного Відродження, краси рідної мови, геніїв нації, видатних людей.

Має неабияке значення формування майбутньої промови. Воно повинно привертати увагу слухачів, бути простим, лаконічним, виконувати функцію сигнальної інформації. Наприклад „Жити, а не вітер молотити”, „Ми з вами, друзі”, „Яким живу серед людей”, „Мужність Чорнобиля”, „Шануємо Матір” „Патріоти України”, „Так що ж таке щастя”, „Моя хата з краю”, „Батьки і діти”, „Голод – 33” та інші.

1.4. Мета виступу та врахування складу аудиторії.

Готуючись до розмови з аудиторією, студенту слід чітко визначити мету свого виступу. Як писав психолог Н.І.Жинкін: „Людина говорить, коли це потрібно... Самою своєю мовою вона здійснює дії і вчинки, які впливають на інших людей і викликає вчинки з їхнього боку” [2 с.328]. Готуючи промову, подумайте над такими питаннями: чого чекає слухач від мого виступу, в чому переконається, що зробить? Конкретна мета повинна бути зрозумілою вже з перших слів промовця.

Відсутність точності, небажання або невміння підвести слухача до головної думки – дуже часто зустрічається у роботі над ораторським виступом. Багато залежить також від того, який виступ ви готуєте. Це може бути виступ у дебатах на нараді, що виголошується за столом у залі засідань; виступ на конференції, влаштованій для великої кількості учасників, у залі, де треба говорити з трибуни; повідомлення на зборах колективу підприємства; доповідь на республіканській конференції; промова на засіданні правління громадської організації; виступ у невеличкому залі або перед мікрофоном по радіо чи телебаченню; слово з

якоїсь нагоди. Зрозуміло, що вимоги в кожному окремому випадку будуть різні.

Загалом існують чотири варіанти підготовки до виступу та його проведення:

- 1) написати весь текст виступу, а потім прочитати його слухачам;
- 2) написати текст виступу, кілька разів прочитати його, а потім виголосити по пам'яті, іноді заглядаючи в рукопис;
- 3) підготувати лише коротенькі записи;
- 4) виступати без будь-яких нотаток.

Рекомендуємо насамперед другий і третій варіанти.

Чому початківцеві слід мати під рукою повний текст промови? Тому, що виступаючи перед широким залом, він повинен стежити за багатьма речами: станом свого одягу, виходом на трибуну, диханням та голосом, виразністю артикуляції, темпом мовлення, силою голосу, реакцією слухачів та інше. Навряд чи зуміє молодий лектор думати ще й над змістом промови та формулюванням думок.

Промовець, який сумлінно готується до своїх перших виступів, безперечно, досягне успіху, набуде впевненості і згодом зможе перейти від написання повного тексту до роботи з нотатками.

Задумайтесь ось над чим. Чи хочете ви, щоб ваш виступ справив на слухачів приємне враження? Якщо так, зважте, що дасть ваш виступ слухачам. Чи довідаються вони про щось таке, чого раніше не знали, чи допоможе він їм у роботі, розв'язанні особистих проблем, чи буде для них хоча б цікавим?

Якщо ви вичерпно не відповісте на ці запитання, то може статися, що ваш публічний виступ вийде не досить вдалим. Адже не хочеться щоб про вас говорили, як іноді чуєте або й самі кажете про інших промовців: „Лише час змарнували через його довгу й пусту балаканину”. Ніщо так не впливає на слухачів, як натхненність та піднесений настрій промовця. Якщо ж йому не цікаво те, про що він говорить і знає він не дуже багато, то слухачі це відразу відчують.

Визначивши тему, вид і мету виступу, промовець повинен оцінити запропоновану аудиторію, подумки встановити з нею контакт: промова не повинна готуватися „взагалі”, вона з самого початку орієнтована на певну аудиторію.

Оратор повинен враховувати склад аудиторії: соціально-професійні риси майбутніх слухачів – освіта, вік, світогляд, інтереси і настрої. Неабияке значення має вік слухачів. Одна справа виступати перед молоддю, інша перед літніми людьми. У молодих людей менше знань і досвіду, і вони краще сприймають спосіб мислення молодого оратора, старші слухачі критичніше ставляться до всього, що їм говорять.

Характерною рисою молодих слухачів є те, що вони охоче сприймають все нове. Люди старшого віку, як правило, консервативніші. Не менш важливим є ставлення слухачів до промовця. Ставлення слухачів буває доброзичливим, нейтральним, недоброзичливим.

Також треба знати, чи ви будете єдиним промовцем, чи перед вами або після вас виступатимуть інші і якщо виступатимуть, то яка тема їх промови. За обсягом часу ваша промова повинна бути не більше 10 хвилин.

Підготувати запропонований виступ – це означає перш за все відібрати увесь необхідний матеріал, вдумливо вивчити його, правильно проаналізувати і систематизувати відібране.

Студент – оратор повинен самостійно скласти текст публічного виступу. Переваги самостійного тексту перед написаним великі. У промові, яка складається самим студентом, виявляється особиста зацікавленість, переконливість, емоційність. Студент самостійно збирає газетні вирізки, журнальні статті або виписки з них, нові цифри, цитати, власні помітки.

1.5. План виступу: (початок, головна частина, закінчення).

Коли матеріал відібраний і систематизований необхідно детально розробити план виступу. Публічний виступ як правило, розподіляється на три частини: вступ, головна частина, закінчення виступу. Кожна композиційна частина має свою функцію. Промовець повинен чітко уявляти собі, що треба сказати у вступі, що в головній частині, а що наприкінці свого виступу. З особливою старанністю необхідно попрацювати над вступом. Вступ повинен загострити увагу слухачів на головному питанні початку промови, встановити контакт зі слухачем. Кожну думку, інформацію потрібно оцінити з кількох точок зору:

1. Чи відповідає вона завданням, поставленим у промові. У виступ потрібно включати лише ті матеріали, які відповідають інтересам та рівню знань слухачів. Інформацію, що безпосередньо не пов'язана з головною метою виступу потрібно вилучити. Вступ повинен бути тісно пов'язаний з темою і задумом публічного виступу.

2. Чи логічна і переконлива інформація?. Думки включені у виступ повинні бути логічні, переконливі, й обґрунтовані.

3. Чи цікава інформація? Чи активно сприймається?

4. Чи відповідає матеріал формі промови і обставинам, в яких вона має виголошуватися?

Оратору перш за все потрібно набути впевненості в собі, здібність мислити, виступаючи перед аудиторією. Для початківця початок виступу

– це ніби стрибок у крижану воду. Тому промовець вже під час вступу повинен перебороти страх, витримати погляди присутніх.

Промовця представляють і йому необхідно якимось реагувати на те, що про нього говорять. Треба зайняти зручну позу, подолати внутрішнє напруження, кілька разів вдихнути повітря і лише після цього почати повільно й спокійно говорити. Отже, початок виступу ставить перед промовцем найвищі вимоги.

Ваш виступ не матиме успіху, якщо ви не завоюєте симпатії слухачів. Порада: ніколи не кажіть слухачам, що ви не мали можливості підготуватися як слід, що ви поганий або недосвідчений оратор. Належне враження на них справить лише та людина, з чиєї промови видно, що вона знає свою справу.

М.І.Калінін свого часу радив, що промову треба починати відразу ж з суті справи або з чогось цікавого, що привертає увагу. Вступ не повинен бути надто серйозним, надто сухим, надто довгим. Мета вступу полягає ще й у тому, щоб стисло пояснити зміст завдання промови і вказати часткові питання, на яких автор збирається зупинитися.

Яких помилок припускаються промовці під час підготовки вступу? Складаючи вступ, роблять його або довгим, або нудним, або те й друге разом. Не вміють докладно пояснити, про що йтиметься, внаслідок чого слухачі орієнтуються на зовсім не те, що вони почують від промовця.

У кращих майстрів ораторської мови вступ приймав форму звернення до слухачів, до спогадів, до історії або до суспільно-політичних завдань. Іноді корисно будувати вступ у формі короткої розповіді, яка розкриває суть промови. Характер і спосіб „зачину”, початку у багатьох випадках залежить від складу аудиторії, однак завжди потрібно уникати трафаретних фраз, канцеляризмів, перші слова повинні бути простими, зрозумілими і цікавими, вони повинні „зачепити” увагу.

Слідом за вступом починається головна частина виступу, в якій глибоко розгортається тема, подаються необхідні відомості, матеріали, докази, заперечення, пояснюється оратором смисл і значення суспільно-політичних явищ, утверджуються певні ідеї або формулюються важливі завдання.

Основа виступу – це схема його основних положень, яка потім заповнюється деталями. Іржі Томан радить „упорядкувати думки”, дотримуватися „хронологічної послідовності”, тобто йти від простих положень до більш складних. Якщо зобразити виступ графічно щодо його цікавості й вагомості, то ми мали б перед собою криву, яка на початку виступу піднімається досить високо, далі трохи спадає, а відтак поволі, але неухильно піднімається до найвищої точки в кінці промови. [3, с.171].

Закінчення служить завершенням виступу. В кінці промови оратор не тільки узагальнює сказане, але й прагне наголосити на поставлених цілях, закликати до живих дій. Добра та промова яка вже закінчується, а аудиторія ще б слухала і слухала. Ніколи не закінчуйте свого виступу словами: „Оце й все, що я хотів вам сказати”.

Після підготовчого етапу роботи над публіцистикою, студенти приступають до втілення, отже до майстерності ораторської промови.

Розділ 2.

Майстерність публічного виступу.

2.1. Мистецтво спілкування.

Старовинний вислів наголошує – „Живе слово наполовину належить тому, хто говорить і наполовину тому, хто слухає”. Цей вислів нагадує нам безперечну істину: будь-який усний виступ завжди має певну взаємодію оратора і слухачів.

Найголовніше завдання промовця у спілкуванні – викликати інтерес до змісту публічного слова, зробити слухачів своїми однопдумцями. А для цього потрібно знати інтереси слухачів, їх бажання і проблеми, не шкодувати сил і часу, щоб зібрати найновіші дані для своєї доповіді, підібрати вдалі приклади, порівняння, метафори. Одне із психологічних зусиль красномовства полягає в тому, щоб звертаючись до аудиторії, насправді говорити кожному у залі, прагнучи прилучити його до своїх думок і почуттів.

Друга умова успіху у спілкуванні – це ставлення оратора до слухачів. Не допускайте повчального тону, адміністрування і присилування, уникайте штучностей, вчіться бачити у кожному слухачеві людину, яка здатна зрозуміти найскладніші питання сучасності. Тому поводитися потрібно, як рівний з рівними; відкритість, дружній тон, простота, посмішка. Здатність постійно дбати про слухачів і вміння поставити себе на їх місце – одна з найважливіших передумов успіху промовця.

Що ще сприяє встановленню контакту між промовцем і слухачами? Це його поведінка, і зміст промови. Тому ви повинні всією своєю поведінкою виражати впевненість і віру в свої сили. Впевнено станьте за трибуну, розкладіть свої папери, впевнено і спокійно погляньте на слухачів. Почекайте поки всі повсідаються.

Така коротка пауза дає можливість слухачам зайняти свої місця і заспокоїтися. Загострить їхню увагу, та й ви самі зможете протягом цієї короткої хвили заспокоїтися й зосередитися. Ця пауза і ваш прямий погляд справлять позитивне враження ще до того, як ви почнете говорити. Легка посмішка викликає доброзичливість з боку слухачів, сприятиме встановленню з ними контакту. Тут знову ж таки наголошуємо: хто любить людей, того й люди люблять. Про встановлення контакту зі слухачами не забувайте ніколи. Продумайте заздалегідь, що у вас може бути з ними спільного, з'ясуйте, які проблеми і труднощі

хвилюють їх. Так само, як і під час встановлення особистих контактів, намагайтеся неодмінно знайти, що зв'яже вас зі слухачами. Пригадується промовець, який почав свою коротку промову словами: „Зараз я вам усім доведу, як ви помиляєтеся, коли думаєте, що...” Більш невдалий вступ годі й придумати. Промовець настроїв слухачів проти себе так, що вони потім не звертали уваги на будь-які його аргументи.

Запам'ятайте, що не встановивши контакту зі слухачами, їх не можна ні зацікавити чим-небудь, ні змінити їх погляди. Отже налагодження контакту, врахування складу слухачів, особливо їх настрою і бажань, – одна із обов'язкових умов успіху ораторського мистецтва.

2.2. Сила переконання, емоційність, зацікавленість темою.

Наступною умовою ораторського мистецтва – є переконання, емоційність. Переконлива промова будується на використанні логічних доказів, переконливих фактів. Переконати аудиторію – означає примусити її згодитися з оратором, прийняти його погляди як свої власні. Через переконання людина приходиться до переконаності, тобто до стану непереборної впевненості у правдивості певних ідей. Не аби яку роль у спілкуванні грає „відчуття” аудиторії. Оратор повинен увесь час стежити за реакцією слухачів, бачити ставлення слухачів до себе, вміти по зовнішньому вигляду і поведінці слухачів вгадувати їх настрій, і в залежності від цього настрою вибрати лінію поведінки, перебудуватися по ходу виступу.

Не менш важливою якістю ораторської мови є емоційність, пристрасність. Невмирущий оратор Цицерон, ще дві тисячі років тому, сказав: „Будь-який справжній публічний виступ повинен бути хвилюючим” [4, с.267] . Байдужий актор або промовець ніколи не зможе схвилювати слухачів своїм виступом. Лише той, хто здатен хвилюватися, його емоції передадуться іншим, збудять уяву.

2.3. Логічність та інтонаційна виразність оратора.

Мова людини завжди активна, мета промовця – діяти перш за все на свідомість слухачів, передаючи їм свої думки, свої переконання. Прочитати текст логічно правильно – це значить точно нести думку.

У публічному виступі необхідно прагнути до створення чіткої логіки – композиційної будови, послідовності у розвитку думки, в доказі наведених фактів і аргументів, турбуватися про стислість, точність і ясність мови.

Головними засобами реалізації думки є: мелодика, логічний наголос, паузи і порядок слів, які утворюють інтонацію мови. Щоб розібратися у складному і довгому реченні, оратору необхідно вміти аналізувати логіко - граматичні фрази, вміти виділити головне у зв'язку до думки цілого і полегшити ті фрази і слова, які є другорядними до головного змісту. Кожне речення складається із смислових груп (синтагм), які відокремлюються одна від одної логічними паузами. Пауза означає ступінь смислового зв'язку між словами і може бути різної довжини і насиченості.

Умовно паузи потрібно визначати так:

I – з'єднуюча, вказує що думка ще не закінчена, що думка ще буде продовжена коротка пауза;

II – з'єднуючо-роз'єднуюча, більш довга пауза;

III – роз'єднуюча, коли думка закінчена, довга пауза;

V – люфт - пауза служить для розподілу слів, які не можуть вимовлятися разом, або для уточнення наголосу – дуже коротка пауза.

Чим ближче за змістом слова, тим коротша між ними пауза, і, навпаки, чим менше пов'язані за змістом слова, тим більша між ними пауза.

Оратору необхідно звернути увагу на двоскладове речення. У кожному реченні є дві частини, які несуть різне комунікативне навантаження. Перша частина – „тема” – являє собою предмет повідомлення – те, про що мовиться. Друга частина називається „ремою” – те, що повідомляється про “тему”. В ній розкривається основний зміст речення, його комунікативна мета. Наприклад: „Усі вулиці в Верхівці / ніби зумисне обсажені високими вербами”. (І.Нечуй-Левицький).

Однією з форм впливу на слухача є психологічна пауза. Її можна робити у будь-якому місці, але вона повинна бути внутрішньо-виправданою, заповненою змістом і почуттями.

Тривалість цієї паузи значно більша, ніж логічній. Розміщення логічних пауз у процесі спілкування не може бути формальним – воно підпорядковане меті виступу промовця.

Виразність мови оратора залежить від вміло визначених логічних наголосів. Тому після розміщення логічних пауз, в кожній групі слів знаходимо слово, найбільш важливе для донесення думки.

В залежності від ступеня смислової значимості наголоси бувають головні і другорядні. В реченні може бути один головний і декілька другорядних. Одне і теж речення в залежності від зміни наголосу буде наповнюватися різним змістом.

Існують такі види наголосів: тактовий, - тактовий (1) і тактовий (2). Тактовий наголос – це наголос в середині мовного такту. Тактовий (1) – це визначення мовного такту в реченні, тактовий (2) – це наголос цілої

фрази в уривку. Найбільш значимі за глибиною думки – це наголоси тактові (2). Оцеї головний наголос в цілій групі речень об'єднаних за змістом і є логічним. Наприклад: Як відомо з історичних джерел, / Кармелюк був кріпаком, зазнав багато образ і кривд від пана.

Готуючи текст для промови, оратору слід уважно ставитися до пошуків логічних наголосів у поширеному чи у складному реченні. Речення може складатися із одного або кількох мовних тактів. Вони завжди неоднакові за своєю вагомістю в реченні, отже і слова на які падає логічний наголос, будуть не рівнозначні. Тому для фіксації на письмі логічних наголосів різних за вагомістю рекомендуємо такі графічні знаки:

Головний логічний наголос	/ ===== /;
Тактовий (1), менш важливий	/ _____ /;
Другорядний	/ ----- /.

Для того, щоб правильно визначити логічний наголос, необхідно визначити головну думку публічного виступу, тобто основну мету промови. Корисно відкинути слова, без яких можна обійтися, і залишити тільки ті, в яких визначається зміст всієї промови. Є цілий ряд правил логічного наголосу. Ці правила необхідно вивчити в теоретичному курсі зі сценічної мови.

Як же виділити наголошене слово?

Наголошене слово забарвлюється найрізноманітнішими інтонаційними відтінками: зміною висоти голосу (підвищенням чи пониженням), прискоренням чи уповільненням вимови, підсиленням чи послабленням голосу, паузою перед словом (а іноді і після нього). Частіше всього в мові оратора використовуються не один спосіб виділити слова, а водночас декілька способів.

Проаналізувати кожну окрему фразу необхідно, але цього недостатньо. Думки, які є в окремих фразах впливають одна з одної, доповнюють, уточнюють, відкривають, заперечують, продовжують одна другу, від чого і отримується в результаті суцільне розповідання. Оратору важливо прослідкувати розвиток думки. Аналізуючи окремі речення, встановити внутрішній зв'язок між ними, без цього неможливо донести зміст цілого, залишиться незрозумілою головна думка. Підвести слухачів до головного у промові називається оволодіти логічною перспективою.

Перспективу потрібно навчитися відчувати у слові (коли всі склади „біжать” під наголошений склад), у реченні (коли всі слова прагнуть до головного слова), у думці (коли всі речення прагнуть у своєму русі до самого важливого із них), в якому і знаходиться „центр” думки.

Отже, промовцю працюючи над публіцистикою, потрібно визначити логічну перспективу, тобто послідовне вирішення у словесній дії ланцюжка взаємопов'язаних завдань, які визначені через логічні „центри”.

У процесі навчання логічної виразності мовлення слід користуватися правилами, які допомагають визначити місце логічного наголосу в реченні.

Правила розстановки логічних наголосів.

1. Найчастіше наголошуються слова, які несуть нове поняття (*явище, предмет, особа*).

Людині потрібна пісня. Конче потрібна.

Вона надихає на трудові звершення

Допомагає долати труднощі / вона з нами на святі /

І дає нам розраду в горі.

2. Слова, які протиставляються, чи зіставляються одне з одним:

Я думав, що на дворі тепло, / – а виявляється – холодно.

3. Іменники в родовому відмінку:

Над морем / розкинулись корпуси дитячого містечка.

Пам'ять серця, закон джунглів.

4. В непоширеному реченні наголошується і підмет і присудок:

Сонце припікало: дзвоник дзвонить; змагання закінчилися.

5. У групових найменування наголошується останнє слово:

Тарас Григорович Шевченко.

6. Слова в кінці речення:

Більш за все я люблю весну.

7. Займенники та прикметники наголошуються за умови, якщо у печенні вони відповідають на запитання; чий? чие? та який? яка? яке? або протиставляються один одному:

Дисциплінованість - це вміння берегти свій і чужий час.

8. Наголошуються слова, які доповнюють чи роз'яснюють дієслово, розкривають його зміст (саме дієслово, як правило, не наголошується):

Дайте мені інструмент, я вам буду готувати деталі.

Його вислухали уважно.

9. Дієслово наголошується, якщо стоїть у реченні далеко від наголошеного пояснювального слова:

Тече вода в сине море, / та не витікає. (Т.Г.Шевченко).

10. Слова у функції порівняння: Він був прекрасний, мов витязь.

Порівняння наголошується у довгому реченні разом із словом, що відноситься до нього:

Петляв він у своїй хитрій мові, / як писиця.

11. Повторення слів і перелічування у всіх випадках наголошуються:

На галявині з'явився танк / за ним другий, третій.

При повторах сильніше наголошується друге слово:

Допоможи мені, допоможи.

12. Звертання, що стоять на початку фрази:

„Гей, шаленная пісне! І в кого вдалась ти така непокірна!”
(Л.Українка).

13. Прийменник, сполучники, зв'язки та частки ніколи не наголошуються.

Однак треба знати, що механічно використовувати ці правила не слід. Наголошені слова залежать передусім від контексту, ідеї, запропонованих обставин, бачення, підтексту, оцінки події, тощо, тобто логіка сценічної мови базується на точному розумінні думок твору та визначеному в даній конкретній ситуації сценічному завданні.

Логічна виразність тісно пов'язана з інтонацією. Завдяки інтонації виявляється смисл мови, її підтекст. Інтонація—це звуковаритмомелодійна структура речення, яка утворюється зміною сили темпу та тембру голосу, а також паузами, які дають життя думці, створюють настрій, атмосферу. Інтонаційна виразність обумовлюється законами логіки, ситуацією спілкування, структурними стилями мови, словотвору та лексики, морфології та синтаксису твору. Тому є інтонаційна виразність, без якої неможливе спілкування на сцені, і є логічна виразність, яка пов'язана зі змістом висловлювання і досягається інтонаційним підкресленням тієї частини фрази, яка виражає головну думку.

Коли ми вимовляємо будь-яку фразу, ми помічаємо, що паузи різні не тільки по довжині, але й по висоті тону голосу, по мелодії мови. Мелодичний малюнок розповідного речення має підвищено - понижений характер (∧). Мелодика розвитку думки вимагає навичок не знижувати голосового тону до завершення думки. Підвищення тону збуджує, примушує чекати завершення думки. Пониження „звільнює” від чекання, дає можливість синтезувати, сформулювати думку і перенести увагу на інше.

Дуже важливо оратору звернути увагу на вміння знижувати тон голосу на наголошеному слові, тому що сильне пониження на наголошеному слові привносить впевненість в мову оратора, підкреслює її важливість. Але це не завжди просто і легко. Справа в тому, що коли ми виділяємо головне слово голос підвищується (якщо їм не володіти). І тоді замість утвердження чується непевнене запитання, знижується переконаність промовця.

Практика і спостереження за читанням студентами публіцистичних текстів на перших етапах роботи свідчать про невміння студентів підвищувати тон голосу на логічних паузах, і тоді фрази сприймаються як окремі думки з іншим смисловим значенням.

Отже, студенту-промовцю, який працює над публіцистичним виступом, необхідно знати мелодійний характер всіх розділових знаків. „Партитуру” тексту –розбір тексту за допомогою загально - прийнятих

умовних знаків, ви можете взяти з книги Н.Д.Бабич „Основи культури мовлення”.

На основі загальних закономірностей мовного спілкування виробляються й певні моделі мовних висловлювань: мелодика вставних речень, протиставлень, перерахувань, спонукань, запитальна, оклична, стверджувальна і ін. Різноманітність їх нескінченна, як нескінченні емоції, почуття, бажання, мовні вчинки.

2.4. Допоміжні виразні засоби (поза, жест, міміка, рухи)

Дуже важливо, як веде себе оратор при виступі. Бувають випадки, коли оратор виходить до людей і не дивиться на них, виникає враження, що він надто самовпевнений, а якщо йде дуже швидко, то тим самим показує свою знервованість. Не менш важливе значення має й те, як ви йдете зі сцени. Ідіть зі сцени впевненим кроком, який відповідає тону вашої промови. Положення тіла має бути природнім. Поза оратора повинна бути активною, тобто відгукуватися на внутрішній психофізичний стан. Тіло вдумливої людини завжди „просочується” його думками, почуттями, внутрішньою уявою, діями, рішенням проблеми.

При правильній поставі: а) ступні ніг злегка розвернуті носками зовні; б) коліна вирівняні, а тіло спирається на обидві ноги, або одна із них трохи послаблена; в) ноги у жінок зімкнуті або трохи розставлені; одна нога звільнена, може бути недалеко позаду або збоку; у чоловіків – одна нога відставлена вбік або виставлена уперед, допустимі і широко розставлені ноги; г) спина пряма; шия вертикальна; живіт підтягнутий, плечі опущені; д) руки скинуті, лежать спокійно продовж тіла.

Які є відхилення від естетичної норми? Це повернуті усередину носки ступнів ніг, напівзігнуті або широко розставлені ноги у дівчат, „присідання” на злегка відставлену ногу. Поширена манера стояти з розслабленою спиною, випнутим уперед животом, піднятими плечима, руки приймають форму дуг і відходять від тіла і багато інших порушень.

У процесі спілкування оратор користується не тільки мовою слів, але й мовою почуттів – мімікою, інтонацією, жестом, рухами. Саме мова почуттів дозволяє нам швидше, точніше вгадувати, оцінювати настрій іншої людини, його почуття, розуміти їх, захоплюватися ними, а значить співпереживати. Недарма Шаляпін Ф.І. говорив: „Жест – не рух тіла, а рух душі”. Форма і рухи рук, наприклад, підкажуть нам сутність людського характеру, професію людини.

Жест, поза, рухи голови, корпусу, плечей, міміка, інтонація – речі чітко індивідуальні. Але є деякі загальні правила, які повинні виконуватися:

1) не зловживати жестом і пам'ятати, що надмірна жестикуляція не допомагає, а заважає оратору. Не допускайте повторювання одних і тих же жестів на протязі виступу;

2) жест повинен бути стриманим, але виразним; скупа жестикуляція промовця справляє приємніше враження, аніж коли він надміру широко й багато розмахуватиме руками;

3) жест повинен бути виправданим і народженим викладеною думкою;

4) жести не повинні бути двозначними які не співпадають з тим, про що говорить оратор.

На відміну від жестикуляції в художньому читанні або у драматичному мистецтві, де жест конкретизований і залежить від створюваного образу, у красномовстві жест більш умовний і призначений акцентувати думку, стверджувати висновок або закінчення думки. Ораторська жестикуляція – це змах руки або рук: рука, розгорнута зовнішньо, означає жест абсолютної істини; протягнута вперед – як заклик. Вертикальна лінія у русі руки означає утвердження, горизонтальна – заперечення; рука, затиснута у кулак – впевненість; змах руки зверху вниз, руки зі сплетеними пальцями і витягнуті вперед означають єдність. Корпус людини, розгортаючись, означає волю, стулюючись – слабкість.

Вчені – психологи розрізняють три рівні, на яких можна жестикулювати: нижній рівень (від попереку вниз), середній (між попереком і плечима) і високий (від плечей угору). Жести на нижньому рівні виражають думки і почуття, пов'язані з ненавистю, опором. Жестикулюють здебільшого в межах середнього рівня. Ці жести супроводжують більшу частину промови. На верхньому рівні жестикулюють, коли говорять про величні ідеали і коли звертаються до високих почуттів.

Жест тіла дуже пов'язаний з мімікою. Міміка передає інформацію про устремління людини або її внутрішній стан. Міміка оратора повинна бути природною, виражати душевний настрій. Не можна навмисно змурити брови „напівприкривати” очі, або, навпаки, “втуплювати” погляд в одну особу з залу, начебто гіпноізуючи її, не потрібно кривлятися, зморщувати лоба, кривити губи. Все в обличчі оратора повинно бути природним. Не забувайте, що зовнішня поведінка оратора прямо відіб'ється на інтонації. Наприклад, погляд спідлоба породжує у звучанні характер прикrostі, нав'язливий рух вказівного пальця – педантично – повчальні відтінки.

Жести і міміку не потрібно придумувати заздалегідь, інша справа приготувати себе до очікуваного виступу, проникнутися всім серцем у тему і пафос публічного виступу. Важливо не „укладати” у слухачів, а намагатися отримувати від них необхідні оцінки, переживання, переконання, в цьому полягає досягнення мети в ораторському мистецтві.

2.5. Культура мовлення оратора.

Справжня краса мови, яка сильно діє на слухача, створюється точністю, ясністю, звучністю слів.

Що означає культура мовлення?

Культура мовлення – широке поняття. Це і стилістика, комплекс необхідних засобів вираження всієї сукупності ідей і понять науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва, це і лексика, граматики, правильна літературна вимова (орфоспія) рідної мови, дикція, голос, вживання нормативних наголосів у словах, це логічна злагожденість і художня виразність.

Важливим засобом дохідливості і дієвості мови оратора є чистота. Під чистою мовою оратора розуміємо таку мову, у якій немає чужих літературній мові елементів (слів і словосполучень). Несумісні з поняттям культури мови діалектизми і вульгаризми. Діалектизми – це слова, які не властиві загальній літературній мові народу, а властиві місцевим говіркам та діалектам. Наприклад: „говорат”, „перевіраю”, „мулудець”, „вун”, „делат”, „знат”, „поні- мат”, „робе”, „лежа”.

Вульгаризми– це слова і висловлення грубі, вульгарні, які означають коло предметів і явищ, які принижують гідність і честь людини. Наприклад: „кореш”, „гад”, „хавати”, „жerti” і т.п. Подібні жаргони збіднюють нашу мову, є проявом неповаги до людини.

На жаль ще зустрічаються у публічному виступі „слова-паразити”, це слова які не мають смислу але часто використовуються це: „так би мовити”, „ось”, „ну”, „це”, „розумієш”, „так”, „означає” і та ін. Збіднюють нашу мову і канцеляризми. Це слова, які застосовуються у ділових канцелярських документах, як стійкий шаблон, як трафарет. І коли такі словесні стереотипи як наприклад, „на сьогоднішній день”, „на всі сто процентів”. „на даному етапі” і та ін. попадають у публіцистичну промову, вони стають сміттям, бур’яном, словами штампами, які не мають смислу.

Нерідко можна почути в мові оратора надмірне використання іншомовних слів. Мабуть причина такої „любви” до вживання іншомовних слів – бажання справити враження своєю „науковістю”. Безумовно, ніхто не буде заперечувати проти слів, які стали міжнародними і всім зрозумілими, як „суверенітет” „партія”, „держава”, „культура”, і т.ін. Але навіщо часто повторювати „фіксувати”, „базирувати”. Потрібно пам’ятати обов’язкове правило оратора ніколи у своїй промові не допускати слів незрозумілих; той хто вживає іншомовні слова або професійні терміни чи вирази, безумовно, повинен знати їх значення і правильну вимову.

Студенту слід постійно боротися за мовну культуру, збагачувати

свій словниковий запас. Більш за все збагачує мову читання політичної, наукової та художньої літератури. Якщо ви хочете гарно говорити зверніть увагу на вибір слів у вашій промові. І вилучайте із промови зайві слова, якщо вони часто повторюються – „так би мовити”, „так точно”, „справді?”, „чуєш?” або „знаєш?”.

Добре у промові вживати „крилаті” слова, прислів'я, але теж, якщо їх забагато у мові, це стає нудним і одноманітним для слухачів. Промовцю потрібно оволодіти граматикою язика, тільки дотримання граматичних правил надає мові осмислений і логічний характер. Ось деякі найбільш типові для публічних виступів помилки у слововживанні: „заплотить” (замість заплатити), „це не грає значення” (замість не має значення), він виконує роль (замість „грає роль”) і т.ін.

Культура мови тісно пов'язана з літературною вимовою (орфоепію) і правильними словесними наголосами. Ми часто не звертаємо увагу на звучання усної мови, а зосереджуємося на її змісті. Але помітно: як тільки промовець порушить порядок слів у реченні неправильно поставить наголос, слухач відразу це почує і втратить будь-яку повагу до оратора. Неправильні наголоси виникають найчастіше у розмовній мові, укоріняються там і переносяться в літературну мову; вплив місцевих говірок, механічне перенесення наголосів схожих російських слів, неправильне наголошення іншомовних слів, і багато інших помилок чується у мові наших лекторів і пропагандистів, наприклад, „доцент”, „процент”, „документ”, „у випадку”, „шкода”, „нескореність”, „разом”, „кайдани”, і т.ін.

Студент повинен засвоїти правила літературних наголосів і завжди користуватися орфоепічними словниками.

Одним із позитивних рис публічної промови є точність, лаконізм висловлювань. Кажуть: „стислість – сестра таланту”. Стислість – це вміння звільнити мову від усього зайвого, від „води”. Ще Цицерон говорив, що саме достоїнство оратора – не тільки сказати, те що потрібно, але й не сказати того, чого не потрібно. Багатослів'я – недолік багатьох виступів. Зайві, непотрібні слова засмічують мову, позбавляють її жвавості і природності. Мова оратора повинна бути точною. Адже неточність у висловлюванні часто дає підставу по-різному тлумачити сказане.

Простота, ясність і дохідливість, точність мовлення – це вміння говорити грамотно і культурно.

Культура мови оратора – це таке застосування мовного матеріалу, яке забезпечить найкращу дію на дану аудиторію, у конкретному середовищі і у зв'язку з задумом публічного виступу.

Оволодіваючи мовною культурою, студент-промовець повинен враховувати правильне використання у публічному виступі емоційно-

естетичних засобів. Ораторська мова, чому б вона не була присвячена, повинна вмщати елементи мистецькі, виявляти красу публічного слова.

Оратор повинен відчувати різницю між публічною мовою і побутовою, знати функцію пауз, запитань, окликів, внутрішню енергію і природність пафосу, емоційні забарвлення мови.

Смисловий зміст, спілкування реалізується засобами інтонації. Інтонація тісно пов'язана з логіко-граматичною структурою мови, і в той же час вона виконує емоційну (емфатичну) функцію. Читання, яке підкорюється лише законам логіки, не буде виразним, художньо-діючим без ставлення оратора до того, про що він говорить.

Прийти до правильної інтонації можливо тільки через розкриття змісту, через точні смислові завдання і оцінки, різні ситуації мовної взаємодії. Для вираження емоцій існують різні лексичні засоби. Наприклад, прислівники (категорично, гидко, правдиво, брехливо) прикметники (захоплюючий, зляканий), іменники (злodingа, негідник, матуся). Але інтонація і дія можуть надати протилежного змісту цим словам: негідник – може вимовитися з любов'ю, обожнюванням, радісним докором і т.д. Зазначено також, що при позитивних емоціях розтягується наголошений голосний (коха- а-ний, до – брий, ми – лий); а при негативних –розтягується, навпаки, приголосний наголошеного слова (б-бачити не могу!, це г-гидко! П-пішов ти!).

Для емоційного підкреслення наголошеного слова його часто вимовляють по складам: не-на-ви-джу! О-бо-жню-ю!

Велике значення має темп мови, його зміни (уповільнення або прискорення). Візьмемо, наприклад фразу: „Добре! Я цього не забуду!” Коли ця фраза промовляється роздратовано, то і темп її вимови буде прискореним; якщо ж вона говорила у глибокій задумі або погрозливо, то темп уповільнюється. Темп мови залежить від психо-фізичного настрою людини. Темпом підкреслюється і логічність мови (наголошене слово вимовляється уповільнено).

Культурна мова не кваплива, вона не допускає скоромовки. Швидка мова насичена дикційною нечіткістю, слабкою виразністю смислу; голосні звуки звучать дуже коротко, внаслідок різкого підсилення логічних наголосів мова звучить уривчасто. Уповільнена мова пояснюється надмірним членуванням і порушенням зв'язку мелодійних модуляцій.

Середній темп забезпечує добру взаємодію між оратором і слухачами. Без зміни темпоритму, мова втрачає жвавість і робиться монотонною, безбарвною, сумною.

2.6. *Голос, дихання, дикція у публічному виступі.*

На інтонаційну виразність промовця впливає також сила звуку. Сила звуку в мові оратора – це і сила переконань і сила почуттів і сила його бажання досягти поставленої мети. Часто промовець бере високу ноту, далі йти нема куди, а зміст вимагає розвитку, і він або товчється на місці, або зривається на крик. Бажання говорити „сильно” може обернутися, навпаки, верескливо. Силу голосу потрібно пристосовувати до обставин, в яких відбувається виступ і до розмірів приміщення, в якому доводиться говорити. Силу голосу потрібно міняти відповідно до змісту виголошеної промови. Трохи голосніше звичайно вимовляються більш важливі думки. Проте можна робити й навпаки. Перед тим як висловити важливу думку, можна помовчати, а потім заговорити тихіше і, водночас, повільніше.

Причиною того, що промовця погано розуміють часто буває не стільки слабкий голос, скільки неправильне дихання й неправильна артикуляція. Мова деяких людей незрозуміла через те, що вони вимовляють звуки та склади недбало, нечітко і не відділяють одні звуки від інших. Неправильна артикуляція буває звичайно наслідком поганої звички, губи та щелепи недостатньо рухливі, язик „ледачий”. Оратором не може бути той, кого важко зрозуміти.

Особливість публічного виступу в тому, що вона розрахована на слухове сприймання, мало сказати, що неприємно, коли оратор щепелявить, хрипить. Недопустимо, коли він не виговорює закінчення слів, ковтає їх. Хороша дикція – важливий елемент красномовства, його фонетика, музикальність. Слова потрібно вимовляти чітко, в середньому темпі, гучно, посилаючи звук на значну відстань.

Щоб удосконалити свою мовну майстерність, необхідно постійно займатися голосо-мовним тренінгом, навчитися володіти диханням, голосом, відробляти дикцію.

2.7. *Мовні недоліки та деякі поради укріплення голосу.*

1. Одним із недоліків мови треба назвати відкритий „білий звук”, коли всі голосні звучать як „а” і „е”. Цей недолік буває при кволій артикуляції. Щелепа не відкривається, губи не приймають округлої форми, дихання не співпадає з артикуляцією. „Білий звук” є наслідком надмірного напруження шийних м’язів, „кілок” у гортані, голос різкий, напружені кути рота, вони як би утримують на півусмішку (завдання-зевдення).

2.Недбала дикція, голосні майже відсутні, багато приголосних пропадають. Наприклад: шсот, шсят. Звуки „ш”, „ж” звучать як „ф”, „вж” (фостий, кавуникація), звук „ф” звучить як „хв.” (хват, хвигура, хворма). Для того, щоб позбавитися мовних дикційних недоліків необхідно виконувати точну артикуляцію кожного звуку рідної мови.

3.Голос безбарвний, слабкий, хрипкий. Це відбувається від слабого мовного дихання, нема опори звуку, звук спрямовується у ротову порожнину у гортань, упирається у м'яке піднебіння, загублюється і поглинається тканинами носоглотки, а також є наслідком того, що не розроблений діапазон голосу і дихання.

4.Кінцівки слів і фраз затухають, звучать слабкіше, ніж на початку слова. Коли вимовляються слабкіше кінцівки слів і фраз, наша увага мимоволі вихоплює незначні слова (тому, що вони прозвучали сильніше) і губляться головні, так як вони послаблені (завжди головні слова виділяються у кінці речення). Необхідно застосувати часті добори дихання. Часте дихання – це легкі, швидкі, непомітні „добори” повітря під час мовної дії. Повільний видих робить голос тьмяним, нерівним.

5.Підвищене звучання голосу. Це буває від того, що сила голосу замінюється висотою тону, що призводить до різкого напруження гортані і зв'язок. Голос оратора звучить нестійко, через деякий час з'являється сиплість, виникає одноманітна інтонація, відсутні повноцінні паузи і голос не понижується на крапку. Виникає відчуття незавершеності, губиться логічна і емоційна структура мови. Для того, щоб цього не було, потрібно під час промови, у хвилини вищого нервового і фізичного підйому вміти зняти надмірне напруження, розрахувати силові можливості і інтервали у підвищенні голосу, не допускати зривів на підвищеній тональності.

6.Звичка занижувати звучання голосу. При цьому недоліку звук відбивається у грудному резонаторі, не попадає у головний. Артикуляція при такій манері мови може бути в'ялою, скутою, чи посилено-напруженою. Напруженість ця є наслідком надмірної вимови, це призводить до підсиленої праці лицевих і шийних м'язів, голос позбавляється польовності і яскравості. Для того, щоб уникнути цього недоліку, потрібно розробляти голос, досягнути вільного звучання голосу з м'якою атакою, з відчуттям резонансу у „масці”, розширювати діапазон свого голосу.

7. Одноманітність темпо-ритму, коли промовець говорить в одному ритмі і ніяк не може „зіскочити” з нього, змінити (уповільнити чи прискорити темп мови, мова стає безбарвною, неживою, і слухачу від такої промови хочеться спати. Для того, щоб вміти легко переходити з одного темпу до іншого, потрібно добре натренувати свій мовний апарат, оволодіти плавним, осяжним словом і швидким, легким вимовлянням.

Розділ 3.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначитися з вибором теми публічного виступу.
2. Ознайомитися з рекомендованою літературою по ораторському мистецтву.
3. Підібрати публіцистичний матеріал (критика, газети, журнальні виписки, цифри, цитати, власні помітки).
4. Скласти текст публічного виступу за планом (початок, головна частина, закінчення).
5. Визначити мету виступу.
6. Зробити логічний аналіз підготовленого тексту.
7. Проставити словесні наголоси у тексті, зробити транскрипцію за правилами орфоепії.
8. Працювати над майстерністю ораторського виступу.
9. Продумати і застосувати допоміжні виразні засоби (жести, міміка, рухи, інтонація, і т.ін.).
10. Удосконалювати техніку та культуру мовлення.
11. Постійно працювати над диханням, голосом, дикцією.
12. Записати свій виступ на магнітофоні, прослухати і зробити критичний розбір.
13. Написати реферат на тему „Історичні витоки ораторського мистецтва”.

Контрольні питання на засвоєння теми „Мистецтво публічного виступу”

1. Що ви знаєте про мистецтво риторики?
2. Які види ораторського мистецтва ви знаєте?
3. З чого починати підготовку до виступу?
4. Що означає мета виступу?
5. З чого складається план виступу?
6. Які якості майстерності публічного виступу ви знаєте?
7. Розкажіть про роль спілкування в ораторському мистецтві.
8. Що входить в поняття логічність та інтонаційна виразність мови?
9. Які допоміжні засоби виразності застосовує оратор?
10. Розкрийте поняття „культура мови оратора”.
11. Яка роль голосу, дихання, дикції в ораторському мистецтві?
12. Які є мовні недоліки у публіцистичному виступі і як їх виправити?

Розділ 4.

Рекомендовані тексти публічних виступів. (самостійні роботи студентів I курсу режисерської та акторської спеціалізації).

Батьки і діти

Батьки і діти... Це вічний світ, у якому завжди було і буде багато важкого і непізнаного. Перший крик немовляти... Скільки радості в материнських очах. Її терпіння, натхнення, любов, доброта злилися в одне ціле. Лише спогади переповнюють материнську душу, пролітає все:

- відчуття, що у тобі живе крихітне немовлятко;
- розповіді казок, коли навіть не знаєш розповідаєш ти своєму синові чи дочці;

- мрійливі думки – на кого буде схожа дитина;
- блиск очей, коли вперше ворухнулось немовля;
- і мить, хвилини, секунди, коли ти подарувала життя;

А далі... Ці безсонні ночі, втома, але гляне у крихітні оченятка і в душі, кожна матуся, відчуває спокій, любов, віру в майбутнє. Ніжно, несміливо і ще пеленає, а вже думає про несміливі перші кроки.

Даючи життя новій людській істоті, матуся немовби вписує своє ім'я в літопис свого народу.

Покаяння батька

(Із книги Д.Карнегі „Как завоевать друзей“.

Переклад з російської мови О.Ягелюка).

“Послухай, сину. Я промовляю ці слова в той час, коли ти спиш; твоя маленька рука під твоєю щічкою, а кучеряві біляві коси злиплися на вологому чолі. Я один пробрався у твою кімнату, декілька хвилин тому, коли я сидів у бібліотеці і читав газету, на мене накопилася важка хвиля покаяння. Я прийшов до твого ліжечка з відчуттям своєї провини.

Ось про що я думав, сину: „я зірвав на тобі свій поганий настрій. Я вилаяв тебе, коли ти одягався, щоб йти до школи. Я вилаяв тебе за те, що ти не почистив черевики. Я сердито крикнув на тебе, коли ти кинув щось зі свого одягу на підлогу. Під час сніданку я знову до тебе чіплявся. Ти

пролив чай. Ти жадібно ковтав їжу. Ти поклав лікті на стіл. Ти з надлишком намазав на хліб масла. А потім, коли ти пішов погратись, а я поспішав на потяг, ти оглянувся, і махаючи мені рукою крикнув: „До побачення, тату!”, я ж нахмурюючи брови, відповів: „Випрями плечі!” Потім, під кінець дня, все розпочалось знову. Ідучи по дорозі додому, я помітив тебе, коли ти стоячи на колінах грався з кульками. На твоїх шкарпетках були дірки. Я принизив тебе перед твоїми друзями, примусив йти додому попереду мене. Шкарпетки дорого коштують – і якби ти купував їх за свої кошти, ти був би більш охайнішим! Уяви тільки, сину, що це сказав твій батько!

Пам'ятаєш, як ти увійшов у бібліотеку, де я читав, несміливо, з біллю у погляді. Коли я миттєво поглянув на тебе повз газети, роздратований тим, що мені завадили, ти нерішуче зупинився біля дверей. „Що тобі потрібно” – різко запитав я.

Ти нічого не відповів, але рвучко кинувся до мене, обійняв за шию і поцілував. Твої рученята стиснули мене з любов'ю, якою Бог наділив твоє серце і яку навіть моє нечемне ставлення, не змогло спустошити. А потім ти пішов, дрібчучи ніжками, піднімаючись догори по східцях. Так, ось, сину відразу після цього газета вислизнула з моїх рук і мною заволодів жадливий, тошнотворний страх.

Що зі мною зробила звичка. Звичка чіплятися, допікати – такою стала моя нагорода тобі за те, що ти маленький хлопчик. Неможливо ж сказати, що я не любив тебе, вся справа в тому, я чекав занадто багато від юності і вимірював тебе за міркою своїх особистих літ.

А у твоєму характері так багато здорового, прекрасного і непідкупного. Твоє маленьке серце настільки ж величне, як світанок над далекими пагорбами. Це проявилось в твоєму стихійному пориві, коли ти кинувся до мене, щоб поцілувати мене перед сном. Ніщо друге не має значення сину. Я прийшов до твого ліжечка у п'ятні і відчуваючи сором, стаю перед тобою на коліна!

Це мізерна спокута. Я знаю, ти не зрозумів би цих речей, якби я тобі сказав все це, коли ти проснешся. Але завтра я буду для тебе дійсно батьком! Я буду товаришувати з тобою, твої страждання будуть моїми, і я буду посміхатись тоді коли посміхаєшся ти. Я прикушу свій язик, коли з нього буде готове зірватись роздратоване слово. Я постійно буду повторювати як закляття: „Він лише хлопчик, маленький хлопчик!” Боюсь, що я в думках бачив в тобі дорослого чоловіка. Однак зараз коли я бачу тебе, сину, втомленого, склубоченого у твоєму ліжечку, я розумію, що ти ще дитина. Ще вчора ти був на руках у мами, і голівка твоя лежала на її плечі. Я вимагав занадто багато, занадто багато.

Отже, якщо ви хочете зберегти своє сімейне життя щасливим, пам'ятайте правило третє: не критикуйте.

Насильство над дітьми

Насильство може бути фізичним, коли завдають тілесних травм. Про катування дітей страшно думати й говорити. Але про це говорять і думають. А ось про те, що дитину можна боляче поранити словом, жестом, поглядом, інколи забувають. Таке непомітне насильство залишає хоч і невидимий, але тяжкий слід, глибоко травмує психіку, ослабляє імунітет до всіякого зла. Будування взаємин – заслуга або вина обох сторін – дитини і дорослого. І вчать вони одне в одного. Адже не даремно кажуть: „Як гукаєш, так і відгукнеться!“. Звісно ж, ведуча, спрямовуюча роль належить усе ж таки дорослому, який перебуває поруч, взаємодіє з дитиною, намагається на неї впливати, судити, карати, заохочувати, звинувачувати. А отже, і відповідальність лежить насамперед на дорослому. Його приклад відбивається в душі дитини та на її поведінці. І щасливі або незадоволені батьки, дивлячись у це дзеркало, насправді бачать самих себе, продукт власних виховних зусиль.

Насильство над дітьми. Як часто ми говорили про це з осудом, обуренням. Скільки конференцій, семінарів відбувається під гаслом захисту дітей від деспотизму дорослих. Однак великі дяді й тьоті у дитячому садку, школі, вдома, на вулиці, у транспорті так само продовжують підкошувати віру дітей у добро і знищувати любов. Якщо дитина боїться підвести на вас очі, тихим голосом виправдовується за будь-який свій, на вашу думку, поганий вчинок, це не ознака благополуччя. Перед вами – пригнічена, слухняна і безвольна особистість, яка може такою залишитися й почуватися нещасною все життя, в інших випадках – затаїти кривду, а то й зло.

Хто навчився дивитися на себе „чужими” очима, а на інших – як на рівного собі, той не „наступить” на незахищену вже дорослу людину або маленьку дитину. Позиція „на рівних” передбачає аж ніяк не однаковість чи безликість, а рівність і великих, і малих у своєму праві на повагу, співчуття, любов. І людина, з якою ми взаємодіємо, повинна в це повірити. Особливо дитина. І особливо та, щодо якої було вчинено насильство, яка заплуталася й розгубилася, але має надію знову знайти себе.

Міцна сім'я, міцна держава.

У кожного з нас має бути свій острівець: спокою, любові, затишку, надії, добра, дім, сім'я. І так хочеться, щоб у сучасній українській сім'ї панувала родинна злагода, щоб та сім'я була повною, щоб не росли безбатченками діти, щоб матері пишались материнством, не розриваючись між сім'єю і заробітком на хліб.

А сумна статистика сьогодні свідчить, що число неповних сімей на Україні зростає. Страшно усвідомлювати, що у мирний час багато дітей живуть сиротами при живих батьках, які чи то у наркотичному дурмані, чи просто не хочуть обтяжувати себе турботами про потомство, чи не вміють, а здебільшого й не прагнуть працювати, щоб забезпечити себе і родину.

А вже коли позбавляються жінки материнських прав, то й зовсім стає лячно за майбутнє нашої держави. Адже жінка самою природою покликана бути матір'ю, душею родини, оберегом української сім'ї! Саме сучасна вседозволеність, без моральність суспільства підкреслює споконвічні прагнення українця до міцної й дружної сім'ї, численної родини, а, значить, до могутньої держави.

Мені пощастило народитися у повній сім'ї, мама завжди була і є для мене порадином і другом, моєю втіхою й розрадою. А тато – голова сім'ї, усі ми відчуваємо його турботу, впевненість у завтрашньому дні уже від того, що він у нас є!

Так хочеться вірити, що кожна дитина на Україні ростиме у гарній родині, що наша молодь буде високоморальною, цінуватиме сім'ю, поважатиме предків і дбатиме про нащадків. Що в тій сім'ї не буде конфліктів через непорозуміння, які виникають між батьками, які звикли до інших цінностей, й дітьми, зі своїми сучасними поглядами на життя.

Потрібно щоб наша держава приймала закони, які б надійно захищали сім'ю.

Не дарма ж кажуть, що міцна сім'я – запорука міцної держави!

Остап Вишня

12 листопада 1889 року на хуторі Чечві, біля тихого містечка Груні на Полтавщині, в маєтку поміщиків фон Ротів народився хлопчик Павло Губенко, якому судилося стати згодом зорею першої величини в українській радянській літературі, одним з найулюбленіших і найпопулярніших народних письменників.

Активно почав друкуватися Вишня у 1922 році.

Боротьбі зі злом Остап Вишня віддає свій талант, всю свою душу і серце. Він дотепно висміює міщанство, відсталість неучтв, виводить на чисту воду бюрократів, шкурників і кар'єристів.

Його фейлетони, гуморески, нариси, колючки-замітки одразу припали до серця найширшим читацьким колам.

Популярність Вишні зростала з дивовижною швидкістю, він став улюбленцем багатомільйонних читацьких мас. Його книжки купуються нарозхват, його слово прокладає собі дорогу у найглухіші і найглибші кутки України, у найдальші хутора і села.

Вишню перекладають на російську та іноземні мови. Його книги прокладають собі дорогу у Канаду і Сполучені Штати Америки.

У 1934 році видатний гуморист був незаконно репресований і зміг повернутися до літературної праці лише у 1944 році. Першим твором, що знаменував повернення письменника до літературної парці, стала „Зенітка”, 26 лютого вона обійшла всі фронти, часто читалася по радіо, викликаючи теплу усмішку у бійців і трудовиків тилу та додаючи їм віру в близьку перемогу над ворогом.

У своїй творчій діяльності Остап Вишня продовжує і розвиває славні традиції російської і української сатиричної класики, традиції Салтикова-Щедрина і Котляревського, Гоголя і Шевченка, Чехова й Франка, традиції народного гумору.

Остап Вишня любив розповідати як він жив. Після арешту його кинули за стіни головної тюрми Києва. Втомлений від допиту слідчий просто зачитав йому показання, які необхідно було підписати. „Значит так, вы должны были стоять за той дверью, когда товарищ Косиор выйдет, его застрелить”... „неа” – відповів Вишня. „Что нет” розсердився той і взяв в руку палку „Неа, я спеціаліст по убивствувождей на свежем воздухе”. Слідчий розсміявся і Вишні дали 24 роки, а всіх його друзів розстріляли. Він потім говорив „Почуття гумору мене врятувало”.

Помер Остап Вишня 28 вересня 1956р.

Письменник помирає, його твори живуть вічно. Така доля випала Остапу Вишні. Він був, є і назавжди лишиться в нашій українській літературі зорею першої величини. І його слово чарівне, і сміх його неповторний житиме вічно, бо сам він був живою радістю свого безсмертного народу !

Олена Теліга

Олена Теліга – талановита українська поетеса й публіцистка, громадянська діячка, палка патріотка.

Розстріляна гестапівцями в Бабином Яру – поступово займає належне їй місце серед національних героїв і визначних діячів культури України.

Виступаючи з промовою з нагоди вручення Міжнародної Літературно-мистецької премії імені Олени Теліги 2001 року Михайлина Коцюбинська підкреслила: „Образ Теліги, її громадянська позиція, її поезія, така жіночна попри всю твердість і несентиментальність, вабила мене відтоді, як я вперше почула її ім'я, як її образ увійшов у наше життя. Та вона завжди якось стояла на високому для мене п'єдесталі – над нашими земними інтересами, болями і слабкостями”.

Олена Теліга була такою людиною, яка собі відмовляла в найнеобхіднішому, але товариша в біді не залишить і готова поділитись (і ділитись) останнім. Чуйність, бажання допомагати людям – такі риси характеру зберегла Олена Теліга до кінця життя.

Листи Олени Теліги якраз свідчення того, якими морально-етичними і світоглядними засадами керувалася вона в своєму житті. До наведених вище думок про дружбу варто додати, що до цього почуття вона ставила досить високі вимоги і вважала, що саме стосунки з Наталею Левицькою-Холодною будуть відповідати її ідеалові жіночої дружби. Вона вважала, що дружба сприятиме їхньому самовдосконаленню, допоможе справитися з негативними рисами характеру.

Олена Теліга з нетерпінням чекала листів від подруги і сама поспішала поділитися з нею найпотаємнішим. Листування допомагає зрозуміти, як ставиться Олена до такого почуття, як кохання, як розуміла стосунки між жінкою і чоловіком.

Вона часто торкалася цієї теми в листах до подруги. Адже кохання займало багато місця, як у їхньому житті, так і в творчості. Були ж молодими, привабливими жінками, захоплювалися, фліртували, захоплювалися й ними, це давало натхнення, спонукало до роздумів про сутність цього почуття, яке Олена Теліга писала з великої літери: „Щодо Кохання. Може справжнє кохання буває раз на тисячоліття, може, цілком не буває, але не важко саме Кохання, а наше відношення до нього, оцей культ, оця „лампада”, який і є у мене і оце є наше, жіноче, відвічне, що ми схоронили до цього часу”.

Але ж зовнішня краса, вважала вона, – далеко не все, що потрібно жінці, щоб подобатися чоловікам. „Краса, – це велика річ, але і яка ж мала!”

Листування Олени Теліги дає інформацію про її дивовижний дар передбачення, який проявлявся і в її поезіях. Прогнозтичним даром, як відомо, володіють талановиті поети, багато хто з них передбачав свою долю.

Олена Теліга найбільше в людях цінувала чесність, доброту, благородство, національну свідомість („українність”) і в собі намагалася

ці якості розвивати. „Життя є гарне, але яке ж тяжке” – писала в одному з листів. – „Особливо для людей, які не вміють пристосовуватися до нього. Для людей абсолютно чесних”.

Олена Теліга завжди фіксувала, як людина ставиться до України, і це значною мірою визначало її ставлення до цієї людини. Будь-яку щирію прихильність до України і роботу заради української справи вона цінувала досить високо.

Переказ „Василь Стус з листів до сина”

Я дуже хочу, аби ти виріс чесним, мужнім, мудрим чоловіком. Бо людина буває тільки така. Інша проживе, про скніє, прожере не з одного єгипетського глечика – поки й гегне. А чи була вона людиною? Чи було в неї життя? Чи залишила вона по собі добрий слід?

Пригадую одного старого дідуся. Сам голодний, він, піймавши хворого голуб’ятка, ще жовтодзьобого, годував його зі своїх вуст хлібом, напував водою. Те голубі стрибало за ним як за батьком. І що? Видужало голуб’я, підросло набралось сили. Не знаю, дякувало вже чи ні (не в тому річ!), а коли дякувало – то як. Але в моїй пам’яті – поки й житиму – буде той дідусь нужденний, якому голуби сідали на плечі, долоні, голову. І від того, що це було, що це бачив я і бачили інші люди, - світ ставав кращій. Бо й мені, й іншим захотілося жити так, аби голуби сідали на плечі.

Дорослішай, сину. Ти мусиш швидше дорослішати. Убережись зараз од багатьох зваб, аби потім не було соромно, що не встояв.

Учися жити – то велике мистецтво, якого чимало людей не навчилися, хоч і прожили життя. Але хто вчить жити? Люди, народившись, вважають, що жити вміють. Для багатьох жити – це збільшувати свою власну порожнечу матеріальними набутками. Давай купимо це чи це – от і все життя..

Зле жити без ідеалів, але не менш зло – з ідеалами. Втім, уточнити смисл слова „жити” я б не наважився, у мої 46 років воно таке ж тасмниче, як і в твої. Роки пішли тільки на те, щоб сказати: і не це, і не це, і не це. Не знаю, чи ти повторював ці слова, чи може, тільки допоминаєшся: життя це праця, любов, футбол, боротьба, щастя, мандри, навчання і т.д. Людина існує не пізнанням (хоч і пізнанням), не працею (хоч і працею), не любов’ю (хоч і нею). Людина живе, щоб жити. Дуже не окреслено, але окресленіше не сказав ще ніхто. Намагайся розуміти інших людей, бачити в їхніх життях їхню правду, яку треба приймати, а не оспорювати.

Для цього треба мати щедre серце.

М.Хвильовий

Розмах планів української літератури на перспективу, як це робив Хвильовий, виявився для тоталітарної системи небезпечним. На письменника зробили донос. Статтю „Україна чи Малоросія” особисто читав Сталін й звернувся з листом від 26 квітня 1926 року до політбюро України. У листі вождя були такі слова: „У той час, як західноєвропейський пролетаріат із захопленням дивиться на прапор, що повіває над Москвою, український комуніст Хвильовий немає нічого іншого сказати на користь „Москви”, як тільки закликати українських діячів тікати якомога швидше від Москви”. Цей висновок Сталіна чекісти мали право трактувати як спонування до дії. Почалися масові арешти інтелігенції. Хвильовий зробив подорож по конаючій з голоду Україні й від побаченого зовсім розхворівся: легені, неврастенія, в гострій формі, серце. Він почав надто часто говорити про своє улюблене число 13.

М.Хвильовий покінчив життя самогубством 13 травня 1933р. Передчасно на сороковому році пішов із життя, як писали наступного дня українські газети “ один із видатних радянських письменників, якій вніс значні скарби в радянську літературу”.

З його ім'ям пов'язували цілу течію в українській радянській літературі — течію романтичну, не без підстав вважати М.Хвильового її основоположником і запальним пропагандистом.

Сучасники вважали його аскетом, в шинелі епохи громадянської війни, в темній „косоворотці”, з вихростою чуприною, нервовим, худорлявим смугастим обличчям.

Він був високоосвіченою людиною, грізним полемістом, ніжним ліриком, люблячим батьком. Говорив швидко, нервово, сміявся щиро, дзвінко. Одне слово був звичайною людиною, який жив, бунтував, сумнівався, боровся і утверджував великий талант. Цей талант тягнувся до зір. Пам'ятаємо про це. І не поспішаймо йому дорікати.

У поемі „Електричний вік” Хвильовий писав:

Так споконвіку було
одні упирались з ганчіркою в руці,
а другі тяглися до стяга зорі:
і йшли за хвостами комет
горіх розкусивши буття, і хіба
посміє вічність шпурнути в мос
Обличчя

Докір?

Ліна Костенко

Народилася 19 березня 1930р. в м. Ржищеві. Сам Ржищів був свідком багатолітньої боротьби українського народу за волю.

Коли розпочалася війна, то тоді якраз Ліні Костенко виповнилося 11 років. Нажаль, їй довелося пізнати гірку долю біженців. Їй доводилося ночувати під осіннім дощем в степу, а також проситись переночувати у незнайомих їй людей. Писати вірші розпочала з 14 років. Захоплення було серйозним і як виявилось стало її долею.

Творчість Л.Костенко – це лірична одухотвореність й абсолютна відсутність віршів „на тему” ура поезій, без яких годі було уявити бодай одну збірку.

Вже від перших своїх публікацій вона почала порушувати „правила гри”. Надзвичайний успіх мав історичний роман у віршах „Маруся Чурай”. Самий дух української історії проймає кожен рядок „Марусі Чурай”, відблиски її заграли світять з обличчя усіх без винятку персонажів твору.

Л.Костенко – рідкісний майстер у володінні словом. Вона робила все можливе щоб її нові збірки дійшли до видання та в неї нічого не вийшло.

Нескореність Л.Костенко перед тоталітаризмом – це її людський подвиг. Залишаючись нескореною, вона зберігала не тільки власну честь і гідність, а й честь і гідність рідної літератури.

Л.Костенко є прямою послідовницею Лесі Українки по тематичній лінії. Для неї, як і для її великої попередниці слово було єдиною зброєю.

І боролись вони цією зброєю за одне і теж – За Україну і за Націю!

Василь Симоненко

Василь Симоненко народився 1936 року в селі Бієвцях на Полтавщині, в самому центрі, сказати б, хліборобської України. У 1952 році закінчив сільську середню школу і того ж року вступив на факультет журналістики Київського університету, який закінчив 1952року. Потім працював у газетах „Черкаська правда” і „Молодь Черкащини”. Смерть спостигла його (13 грудня 1963року) на посаді кореспондента центральної „Робітничої газети”

Оце коротка біографія поета. Проте всього кілька дат з неї, наповнених живим змістом, говорять дуже багато. Дитинство і юність його припали на найстрашніші роки сталінізму і воєнного спустошення. І

тим часом, як хлопець мав нидіти з голоду (на Полтавщині!), йому школа без кінця помпувала в голову байки про великих вождів Маркса, Енгельса, Леніна й Сталіна, про їх добродійства і божеську непомилність. На час смерті диктатора. Симоненко був уже студентом університету, і якби навіть припускати (що дуже малоімовірно), що він щиро колись приймав шкільну науку про велич вождів, то в студентські роки віра в них мусила б захитатися. Померлого диктатора скомпрометували самі його учні, компрометуючи й себе одночасно при змаганні на його престол. Сідаючи на нього чи тільки наближаючись до його приступців, вони щиро обіцяли, „за божим велінням” (богом був, очевидно, Маркс і Ленін), побороти „зло”.

Тим часом, як по 1953 році, „з густих заплав” партійної догматики виходили після Сталіна нові „месії”, обіцяючи за кожним разом „щасливе життя”, юнак був студентом університету, однак душа його була сповнена болем за поневіряння на колгоспній каторзі тих близьких йому людей на селі, з оточенням яких він вийшов. З цього походить тематика значної частини поезії Симоненка, у яких дуже часто фігурують постаті зовсім конкретних персонажів з його життя.

Вся творчість Василя Симоненка – це крик двадцятого віку, і він не пролунав, а прогримів золотим салютом, молодим весняним громом.

Василь Симоненко плекав високу культуру національних почуттів, наголошуючи й на національному соромі. Він підніс національне почуття на рівень духовності, і дай, Боже, нам на цьому утриматись!

І.Франко

„Присвята”

Він був сином мужика і став володарем у царстві Духа.

Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури.

Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій.

Доля переслідувала його в житті скільки могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі в іржу, а ні його любові до людей в ненависть і погорду, а віри в Бога у зневіру і песимізм.

Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя.

Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті –

невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських серцях все наново збуджуватимуть його твори.

Отакий був і є для нас, українців Тарас Шевченко.

В.Скуратівський

„Берегиня” (уривок з книги).

Колискова пісня. Скільки їх створив народний геній! Цей особливий фольклорний жанр позначений високим поетичним світосприйняттям, глибоко мелодійного звучання, багатством образів! Лагідний материн наспів засівав дитячу душу любов'ю людей, до природи, до усього живого. Під спів неньчиної пісні, виростили поети і композитори, хлібороби і захисники рідної землі, філософи та мудреці, просто люди.

Якби не мамина пісня, сказав якось один древній історик, яким убогим було б наше життя.

Ай ну люлі, люлі, люлі
Налетіли з поля гулі
Та й посіли на воротях
У червоних та чоботях...

Спить натружене село, тільки у нашій хаті до пізна побликує вогник. Чіпка не по літах неньчина пам'ять дбайливо розсковує золоті ниті народної поезії, і дзвенять вони, немов струни бандури, живою мовою поколінь. Кожна прибережена співаночка оддзеркалює поетичною неповторністю, казковим дивосвітом, дитинним світосприйняттям образів: „буде листя з дуба опадати та синочка забавляти, буде дощик іти, Ритоньку купати, будуть пташки прилітати і синочка колисати.”

Вслухаюся в поетичні образи колискових і уявляю немовлятко, котре покліпує віями, - дримота – сон ходить біля вікон, заглядає у шиби, а там, на воротях, стоїть кіт у червоних чоботях, легеньким помахом крил пташки поза точком приносять кашку з молочком, тільки зозуля примостившись на покуті, не поспішає-хоче сплести тугого барвистого віночка з рути-м'яти, хрещатого барвінку і запашних василечків. Та десь далеко-далеко виряджається козак у військо, щоб татарин бусурман не заповлонив сестрицю.

Художні образи колискових нечисленні; тут бачимо kota, голуба, зозулю, батька. А над усіма ними величний образ жінки-матері, ніжне серце якої переповнене безмежною любов'ю до дитини.

Мова рідна

Мово рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна.

Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає кінця-краю.

Красо моя! В тобі мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів в днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого: в тобі, мово, неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі й печалі, його труд, і піт, і кров, і сміх, і безсмертя його. Арфо серця мого! Люблю зажуру пісень твоїх, і невмирущий оптимізм гумору твого, і музику слів твоїх. Скарбе мій єдиний; з тобою я найбагатший і найдужчий в світі, без тебе – перекотиполе, що його вітер несе у сіру безвість, у млу небуття. Твердине моя, і захисток, і гордість, і розрада в годину смутку. Люблю тебе й в гніві, коли ти клекачеш, як вулкан, і гремиш громами на ворогів, і вбити можеш словом єдиним, як блискавкою. Люблю і твою ніжність, ласкавість, лагідність, коли ти одним-однісіньким словом зігріваєш, мов сонце, і підносиш над хмарами та між зорі, і повертаєш до діяння, до життя, наснага моя і мудрість, вічний вчителю мій!

Світлоносна! Ти завжди вабиш, чаруєш, кличеш на теплі й могутні хвилі свої. І я, вірний і нічний юнга твій... Єдина печаль проймає, що не вистачить життя, аби переплести твій мовний океан. Бо ти є Вічність. Ти є правда, Добро і Краса народу нашого.

Тож такою і будь вічно, мова рідна!

Висновки

Багато віків тому знаменитий оратор Стародавнього Риму, видатний теоретик ораторського мистецтва Марк Туллій Ціцерон виголосив фразу, яка стала крилатою і дійшла до наших днів: „Поетами народжуються, ораторами стають”. Великий римлянин був впевнений, що з поетичним талантом людина народжується, а оратором можна стати, якщо докласти певних зусиль.

Дійсно гарним оратором може стати лише той, хто хоче ним стати, хто прагне цього, хто багато працює над собою. Звичайно, природні дані допомагають людині досягти кращих результатів, але самі по собі вони не є запорукою успіху.

Вся майстерність оратора, вся його сила здобуваються постійною, наполегливою, цілеспрямованою працею.

Всі викладені у навчально-методичному посібнику принципи роботи над публіцистичним текстом (від задуму до втілення) були спрямовані на те, щоб студенти перших курсів, могли підвищити рівень майстерності публічного виступу: навчитися мистецтву переконувати, виховувати, відчути силу ораторського слова, його дієвість і соціальну значимість.

Самостійна робота над текстом публічного виступу привчає студента до точності підбору матеріалу, виробляє навички зосередженої розумової праці, підтримує дух постійних пошуків і знахідок.

Робота над ораторським текстом привчає студента до глибокої аналітичної праці, до розширення інтелекту, інтересу до явищ сучасності, фактів міжнародного життя, викликає підвищений інтерес до публіцистики, до художньої творчості, розвиває і збагачує духовну культуру.

Педагоги, які працюють зі студентами над ораторськими текстами спрямовують свої зусилля на піднесення культури мовлення, удосконалення етики спілкування – що є справою всього суспільства, усіх його функціональних важелів: виховних закладів, науки, школи, преси, суспільно-виробничих і духовно-естетичних колективів.

Для досягнення високого рівня культури мовлення оратора необхідно: постійно тренувати пам'ять; удосконалювати навички логічного мислення; ніколи не припиняти процес пізнання, прислухатися до мовлення різних вікових, професійних, соціальних груп населення; багато читати художньої і політичної літератури; бездоганно засвоїти лексичні, граматичні, орфоепічні норми літературної мови, творчо

володіти навичками відбору мовних засобів, прислухатися до публічних виступів кращих ораторів-публіцистів у нашому суспільстві.

Необхідно пам'ятати про велику громадську відповідальність перед аудиторією і відноситися до кожного свого публічного виступу, як до певного соціального вчинку, цінність якого визначається змістом і майстерністю.

Навчально-методичний посібник спрямований до викладачів і студентів університетів, педінститутів, інститутів культури і мистецтв, до усіх, хто користується словом у найрізноманітніших ситуаціях спілкування.

Джерельні приписи

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990. – с.6.
2. Жинкин Н.И. Механизмы речи . – М., 1959. – с.328.
3. Іржі Томан. Мистецтво говорити. – К., Видавництво політичної літератури України, 1986. – с.171.
4. Дейл Карнегі. Как выработать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. – Минск: Біларусь, 1992. – с.267.

Рекомендована література:

1. Апресян Г.З. Ораторское искусство. 2-е издание. – М., 1972.
2. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. – К.: Либідь, 1991.
3. Багмут А.Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонація як засіб мовної комунікації. – К., 1980.
4. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990.
5. Вербовая Н.Й. Головина О.М. Урнова В.В. Искусство речи. – М.: Сов.Россия, 1964.
6. Вінницький М.В. Наголос у сучасній українській мові. – К., 1984.
7. Головин Б.Н. Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1980.
8. Гладишева А.О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. – К: КДПІ, 1996.
9. Дейл Карнеги Как выработать уверенность в себе и влиять на людей выступая публично. – Минск: Беларусь, 1992. – с.267.
10. Коваль А.П. Культура ділового мовлення. Вид. 3-е. – К., 1982.
11. Капська А.Й. Виразне читання. – К.: Вища школа, 1986.
12. Жинкин Н.И. Психологические основы развития речи. В защиту живого слова. – М.: Просвещение, 1966.
13. Савкова З.В. Как сделать голос сценическим. – М.: Искусство, 1975.
14. Савкова З.В. Лектор и его голос. – М., 1974.
15. Стихун Л.П. Культура сценічного мовлення. – Рівне: РДІК, 1995.
16. Корасьов М. Мистецтво художнього читання. – К., 1965.
17. Русанівський В.М. Мова в нашому житті. – К.: Наукова думка, 1989.
18. Степанець Л.І. Техніка сценічного мовлення. – Рівне: РДІК, 1993.
19. Николаева Т.М. Жести мимика в лекции. – М.: Знание, 1972.
20. Іржі Томан. Мистецтво говорити. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1986.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Підготовка публічного виступу	5
1.1. Історія і жанри риторики.....	5
1.2. Види публічних виступів.....	7
1.3. Визначення теми та збір інформації.....	8
1.4. Мета виступу та врахування складу аудиторії.....	8
1.5. План виступу (початок, головна частина, закінчення).....	10
Розділ 2. Майстерність публічного виступу	13
2.1. Мистецтво спілкування.....	13
2.2. Сила переконання, емоційність, зацікавленість темою.....	14
2.3. Логічність та інтонаційна виразність.....	14
2.4. Допоміжні виразні засоби (поза, жест, міміка, рухи, інтонація).....	18
2.5. Культура мовлення оратора.....	19
2.6. Дихання, голос, дикція у публічному виступі.....	22
2.7. Мовні недоліки та де які поради укріплення голосу.....	23
Розділ 3. Завдання для самостійної роботи. Контрольні питання	26
Розділ 4. Рекомендовані тексти публіцистичних виступів	27
Висновки	39
Джерельні приписи	41
Рекомендована література	42

Навчально–методичне видання

Наталія Стихун

Любов Стихун

Сценічна мова:
Мистецтво публічного виступу
(від задуму до втілення)

Навчально-методичний посібник
для студентів напрямку підготовки
6.020201 „Театральне мистецтво”

Комп'ютерний набір **Стихун Наталія**
Комп'ютерна верстка та макет **Третяк Олена**

Підписано до друку 12.06.2008 р.
Папір офсет. Друк різнографічний. Формат 60/84 1/8.
Ум.друк.арк. 2,1. Наклад 100 прим. Зам. № 149/2.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м.Рівне, вул.С.Бандери, 12